

³ Нечаева А. М. Семейное право : курс лекций / А. М. Нечаева. – М. : Юристъ, 2002. – С. 12.

⁴ Гражданское право : учебник / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ПБОЮЛ Л. В. Рожников, 2001. – Т. 3. – С. 282–285.

⁵ Веберс Я. Р. Правосубъектность граждан в советском гражданском и семейном праве / Я. Р. Веберс. – Рига : Зинатне, 1976. – С. 185.

⁶ Антокольская М. В. Семейное право [Текст] : учебн. / М. В. Антокольская. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Норма: Инфра-М, 2010. – 20 с.

⁷ Ворожейкин Е. М. Семейные правоотношения в СССР [Текст] / Е. М. Ворожейкин. – М. : Юрид. лит., 1972. – С. 69–70.

⁸ Гражданское право : учебник / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ПБОЮЛ Л. В. Рожников, 2001. – Т. 3. – С. 282.

⁹ Данилин В. И. Юридические факты в советском семейном праве [Текст] / В. И. Данилин, С. И. Реутов. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1989. – С. 10.

Резюме

Кукса Т. В. Підстави виникнення сімейних правовідносин.

Стаття присвячена дослідженню правової природи підстав виникнення сімейних правовідносин. У результаті аналізу сучасної сімейно-правової доктрини встановлено низку специфічних ознак, які дозволяють відмежувати їх від сфери правового регулювання цивільно-правових підстав виникнення правовідносин. Сімейні правовідносини є самостійним видом галузевих відносин, про що свідчить їх мета, соціальне призначення і характерні ознаки.

Ключові слова: сімейні правовідносини, виникнення, зміна, припинення відносин, правова природа, елементи, суб'єкт, об'єкт, зміст.

Резюме

Кукса Т. В. Основания возникновения семейных правоотношений.

Статья посвящена исследованию правовой природы оснований возникновения семейных правоотношений. В результате анализа современной семейно-правовой доктрины установлен ряд специфических признаков, которые позволяют отграничить их от сферы правового регулирования гражданско-правовых оснований возникновения правоотношений. Семейные правоотношения является самостоятельным видом отраслевых отношений, о чем свидетельствует их цель, социальное назначение и характерные признаки.

Ключевые слова: семейные правоотношения, возникновение, изменение, прекращения отношений, правовая природа, элементы, субъект, объект, содержание.

Summary

Kuksa T. The grounds of family relationships.

The article investigates the legal nature of the grounds of family relationships. The analysis of modern family law doctrine found a number of specific features that allow you to distinguish them from the scope of legal regulation of civil legal grounds of legal relations. Family relationship is independent view of industrial relations, as evidenced by their purpose, social purpose and characteristic features.

Key words: family relationship, occurrence, change, suspension of relations, legal nature, elements, subject, object, content.

УДК 341.63

Н. Є. МУСІЄНКО

Наталія Євгеніївна Мусієнко, студентка магістратури Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРАВОНАСТУПНИЦТВО ЯК ПІДСТАВА ПЕРЕХОДУ ПРАВА НА АРБІТРАЖНУ УГОДУ

На сьогоднішній день в українських реаліях, у період скорочення штату суддівського корпусу альтернативні способи вирішення спорів виступають найбільш ефективними способами вирішення спорів.

Зокрема, провідне місце серед альтернативних способів вирішення спорів займає міжнародний комерційний арбітраж.

Серед вчених та практиків існують різні думки щодо переходу права на арбітражну угоду, оскільки одні виходять із принципу автономності арбітражної угоди, а інші вважають, що арбітражна угода є такою ж частиною угоди сторін нарівні з іншими положеннями угоди. Аналіз судової практики демонструє відсутність єдиного підходу до вирішення проблеми

Актуальність теми зумовлена недостатнім дослідженням питань, пов'язаних з переходом права на арбітражну угоду в результаті правонаступництва.

Метою статті є виявлення та аналіз підходів до переходу права на арбітражну угоду в результаті правонаступництва.

Проблеми міжнародного комерційного арбітражу були досліджені у роботах українських та зарубіжних науковців Г. Анцелевича, А. Венедиктова, В. Опришка, Д. Притики, Ю. Притики, О. Торгашина, Г. Цірата, С. Ніколюкіна, В. Мусіна, Г. Борна, П. Сандерс, В. Тетлей, К. Холбера тощо.

Щодня у світі укладається, виконується і порушується безліч різноманітних договорів. Більшість із них у тексті основного договору містять арбітражні застереження або ж окремо укладену арбітражну угоду.

Водночас постійно здійснюється реорганізація юридичних осіб, права за договорами передаються третім особам.

Постає закономірне питання, що ж відбувається з правом на арбітражний розгляд при переході прав (обов'язків) за договорами до третіх осіб.

Нижче ми подаємо аналіз вітчизняної та закордонної практики переходу права на арбітражну угоду в результаті правонаступництва, а також визначаємо, як в Україні на законодавчому рівні врегульовано питання переходу права на арбітражну угоду.

Право (обов'язок), яке виникло з договору, може перейти до іншої особи в результаті універсального (при реорганізації однієї або обох сторін договору – юридичних осіб, банкрутство, спадкування після громадянина-підприємця) або сингулярного правонаступництва. Останнє може ґрунтуватися на угоді сторін (цесії, переведенні боргу) або на нормах закону, що пов'язують правонаступництво з настанням певних юридичних фактів (наприклад, виконанням зобов'язання боржника його поручителем чи заставодавцем, суброгацію в майновому страхуванні).

Отже, перехід права на арбітражну угоду може бути наслідком універсального чи сингулярного правонаступництва.

У науці цивільного права залежно від обсягу розрізняють універсальне (повне) і сингулярне (часткове) правонаступництво. Універсальне правонаступництво настає у разі смерті громадянина та припинення юридичної особи з правонаступництвом або створення юридичної особи шляхом виділу, а сингулярне – заміни кредитора чи боржника у зобов'язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах, щодо яких виник спір.

Відповідно до норм чинного законодавства України в частині універсального правонаступництва, зокрема, ч. 1 ст. 514 Цивільного кодексу України, *до нового кредитора переходять права первісного кредитора у зобов'язанні в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом.*

Отже, у результаті універсального правонаступництва до правонаступника переходить увесь комплекс прав і обов'язків правовласника, що дає змогу дійти висновку, що до правонаступника переходить у тому числі і право на арбітражну угоду.

Проте згідно з ч. 1 ст. 16 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» *третейський суд може сам прийняти постанову про свою компетенцію, у тому числі стосовно будь-яких заперечень щодо наявності або дійсності арбітражної угоди. З цією метою арбітражне застереження, що є частиною договору, повинно трактуватися як угода, що не залежить від інших умов договору.*

Отже, Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж», який було прийнято на основі Типового закону ЮНСІТРАЛ, вказує на автономність (*separability*) арбітражного застереження.

Вважаємо, дану колізію допоможе усунути розуміння того, що дана норма Цивільного кодексу України є нормою матеріального права, у той час як норми, що регулюють арбітражні відносини, є нормами процесуального права. Як зазначали Ю. Притика та П. Куфтирєв, для виключення державного суду, тобто вилучення тієї чи іншої справи з його ведення і допустимості арбітражної угоди, ці питання вирішуються на підставі цивільного процесуального законодавства¹.

Крім того, підхід, відповідно до якого право на арбітражну угоду переходить до правонаступника суперечить ст. 511 Цивільного кодексу України, згідно з якою *зобов'язання не створює обов'язку для третьої особи*. Ця норма стосується як і окремої арбітражної угоди між сторонами договору, так і арбітражного застереження, оскільки відповідно до Модельного закону ЮНСІТРАЛ арбітражне застереження, яке є частиною договору, повинно трактуватися як угода, що не залежить від інших умов договору.

Пропонуємо звернутися до праць авторитетних дослідників проблем, пов'язаних з міжнародним комерційним арбітражем та арбітражними угодами.

На думку В. Мусіна, у результаті правонаступництва до нової сторони (сторін) переходить право на арбітражну угоду. Зокрема, В. Мусін зазначив, що особа, до якої в порядку універсального правонаступництва переходить цивільне правовідношення, яке супроводжується домовленістю про вирішення пов'язаних з ним спорів третейським судом, становиться правонаступником не тільки матеріальних, але й відповідних процесуальних прав і обов'язків, які виникли із вказаної угоди².

Іншої позиції дотримуються О. Скворцов та І. Резніченко, О. Скворцов вважає, що оскільки реорганізація є особливим способом утворення нових і припинення діючих юридичних осіб, то реорганізація повинна розглядатися як підстава для припинення дії арбітражної угоди³.

На думку І. Резніченка, третейська угода в силу її довірчої природи має не знеособлений, а персоніфікований характер. У зв'язку з чим участь в арбітражній угоді не переходить до інших осіб з жодних підстав, а це означає, що навряд чи можна вважати, що в третейському розгляді спорів існує інститут правонаступництва⁴.

Цікавою є думка науковців, які вважають, що при сингулярному правонаступництві, якщо сторони договору і нова сторона спільно погоджуються на заміну однієї зі сторін договору на цю нову особу, не передбачаючи яких-небудь інших умов для арбітражної угоди, то положення про останню також поширюються на нову сторону.

Зарубіжна судова практика також має розходження щодо підходів до переходу права на арбітражну угоду. Зокрема, Вищий арбітражний суд Російської Федерації у своїй постанові Пленуму «Про співвідношення правонаступництва і арбітражної (третейського) застереження (угоди)» дійшов висновку, що при універсальному правонаступництві до правонаступника переходить увесь комплекс майнових прав та обов'язків правласника, у тому числі права (обов'язки) по арбітражній (третейській) угоді. Проте водночас суд виокремив ряд випадків, коли право на арбітражну угоду автоматично не переходить до нових сторін (сторони), а потребує додаткового погодження порядку вирішення спорів між сторонами. До таких випадків, зокрема, належить перехід права на арбітражне застереження в результаті сингулярного правонаступництва.

Цікавим також є узагальнення арбітражної практики в Республіці Білорусь. Зокрема, згідно з п. 3 постанови Пленуму Вищого Господарського Суду Республіки Білорусь № 34 від 23 грудня 2005 р. *перехід цивільних прав та обов'язків від однієї сторони до іншої не тягне за собою переходу процесуальних прав і обов'язків, у зв'язку з чим, наприклад, арбітражна угода не може бути предметом цесії*.

Очевидно, що в даному випадку судді виходили з того факту, що при цесії відбувається заміна кредитора чи боржника в конкретному зобов'язанні, а не заміна сторони в договорі, а тому відповідно дана угода не може бути підставою для переходу права і на арбітражну угоду.

Щодо практики українських судів, то Вищий господарський суд України у своїй постанові у справі № 15/130-10-3656 від 2 лютого 2011 р. дійшов наступних висновків:

– угода, навіть укладена у вигляді арбітражного застереження у попередньому договорі, не втрачає свою силу з припиненням дії такого попереднього договору;

– оскільки основні договори купівлі-продажу та відповідні додатки, що були укладені на виконання попереднього договору, є такими, що не виконані, а зобов'язання за ними не припинили свою дію, спір між сторонами у цій справі має розглядатись в Міжнародному комерційному арбітражі при Торгово-промисловій палаті України відповідно до арбітражної угоди, провадження у справі підлягає припиненню відповідно до ст. 8 (1) та ст. 16 (1) Закону «Про міжнародний комерційний арбітраж».

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України в своїй Ухвалі від 1 червня 2011 р. у справі № 6-3343св11 дійшла висновку, що оскільки договір комісії розірвано, а тому арбітражна угода (третейське застереження) втратила силу, не заслуговують на увагу, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 16 Закону, третейський суд може сам прийняти постанову про свою компетенцію, у тому числі стосовно будь-яких заперечень щодо наявності або дійсності арбітражної угоди. З цією метою арбітражне застереження, що є частиною договору, повинно трактуватися як угода, що не залежить від інших умов договору. Винесення третейським судом рішення про недійсність договору не тягне за собою в силу закону недійсність арбітражного застереження.

На підставі вищевикладеного можемо дійти наступних висновків. Вважаємо, що підхід згідно з яким право на арбітражну угоду переходить до третіх осіб у результаті правонаступництва є некоректним, з огляду на наступне:

– такий підхід суперечить положенням чинного спеціалізованого міжнародного та українського законодавства, зокрема Модельному закону ЮНСІТРАЛ та Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж»;

– сторони договору мають вільне волевиявлення щодо вибору того чи іншого способу вирішення спорів і фактично автоматичний перехід права на арбітражну угоду позбавляє особу права на вільний вибір підсудності спору при поновленні порушеного права;

– арбітражна угода є незалежною угодою сторін і відображає волевиявлення саме тих осіб, які її уклали;

– положення ст. 514 Цивільного кодексу України можна трактувати звужено, вказавши, що до нового кредитора у зобов'язанні переходять ті права, які стосуються самого зобов'язання, а не взаємовідносин сторін у цілому.

Підсумовуючи викладене та проаналізований матеріал вважаємо, що вітчизняній та зарубіжній практиці необхідно виробити єдиний підхід щодо переходу права на арбітражну угоду з метою уникнення тривалих процесів з визначення компетентності арбітражного суду.

¹ Арбітражна угода: теоретичні та практичні аспекти / Ю. Д. Притика, П. В. Куфтирев // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – № 3. – С. 67–72.

² Мусин В. А. Постатейный научно-практический комментарий к Федеральному закону «О третейских судах в Российской Федерации» // Третейский суд. – 2003. № 1. – С. 22.

³ Скворцов О. Ю. Третейское разбирательство предпринимательских споров в России. Проблемы. Тенденции. Перспективы / О. Ю. Скворцов. – М., 2005. – С. 310–318.

⁴ Резниченко И. М. Проблема правопреемства в третейском суде / И. М. Резниченко // Третейский суд. – 2002. – № 5/6. – С. 107.

Резюме

Мусієнко Н. Є. правонаступництво як підстава переходу права на арбітражну угоду.

У статті висвітлена проблема переходу права на арбітражну угоду в результаті правонаступництва. Проаналізовано зарубіжні та вітчизняні підходи щодо правонаступництва як підстави для переходу права на арбітражну угоду. В статті також було висвітлено зарубіжну та українську практику щодо переходу права на арбітражну угоду при правонаступництві. Окреслено умови переходу права на арбітражну угоду при універсальному та сингулярному правонаступництві.

Ключові слова: арбітраж, правонаступництво, Міжнародний комерційний арбітраж, арбітражна угода, арбітражне застереження, Модельний закон ЮНСІТРАЛ, перехід прав.

Резюме

Мусиенко Н. Е. Правопреемство как основание для перехода права на арбитражное соглашение.

В статье освещена проблема перехода права на арбитражное соглашение в результате правопреемства. Проанализированы зарубежные и отечественные подходы к правопреемству как основанию для перехода права на арбитражное соглашение. В статье была также освещена зарубежная и украинская практика перехода права на арбитражное соглашение при правопреемстве. Определены условия перехода права на арбитражное соглашение при универсальном и сингулярном правопреемстве.

Ключевые слова: арбитраж, правопреемство, Международный коммерческий арбитраж, арбитражное соглашение, арбитражная оговорка, Модельный закон ЮНСИТРАЛ, переход прав.

Summary

Musiienko N. Assignment of an arbitration agreement as a result of succession.

The article was focused on the problem of the assignment of an arbitration agreement as a result of succession. In the article has been analyzed the foreign and domestic approaches to succession as the basis of the assignment of an arbitration agreement. The article was also analyzed foreign and Ukrainian law on the assignment of an arbitration agreement as the result of succession. There was specified conditions of assignment of an arbitration agreement under the universal and singular succession in the article.

Key words: arbitration, succession, international commercial arbitration, arbitration agreement, arbitration clause, the UNCITRAL Model Law, the assignment of rights.

УДК 347.454.3

А. О. НЕДОШОВЕНКО

*Андрій Олексійович Недошовенко, студент
магістратури Київського національного універси-
тету імені Тараса Шевченка*

**ДОГОВІР БУДІВЕЛЬНОГО ПІДРЯДУ ТА ДОГОВІР ПІДРЯДУ
НА КАПІТАЛЬНЕ БУДІВНИЦТВО: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

Будівництво – це галузь матеріального виробництва, в якій створюються основні фонди виробничого і невиробничого призначення. Оскільки процес будівництва за власною юридичною природою є складним, багатоаспектним та ризикованим процесом, даний вид діяльності потребує детальної правової регламентації, що здійснюється через законодавче регулювання сфери будівництва уповноваженими органами державної влади шляхом прийняття обов'язкових до виконання юридичних актів та договірне регулювання, що здійснюється в децентралізованому порядку сторонами договірних відносин. У межах договірного регулювання відносин у галузі будівництва основними видами договорів виступають договір будівельного підряду та договір підряду на капітальне будівництво.

Актуальність даного дослідження зумовлена тим, що в доктрині цивільного та господарського права, на жаль, відсутній єдиний підхід щодо співвідношення договору будівельного підряду та договору підряду на капітальне будівництво, що зумовлює потребу у детальному аналізі даної проблеми.

Серед вчених, які досліджували правову природу договору будівельного підряду та договору підряду на капітальне будівництво в системі цивільно-правових та господарсько-правових договорів, слід виділити таких вчених, як: О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, В. В. Вітрянський, М. І. Брагінський, Ю. Г. Басін, О. С. Іоффе, Н. В. Трофуненко, Г. М. Гриценко, Н. О. Тарасова, Е. С. Альохіна, В. Д. Базилевич, С. В. Сенік, О. В. Губський, С. Н. Братусь та інших. Однак, незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, що присвячені договору будівельного підряду, питання співвідношення договору будівельного підряду та договору підряду на капітальне будівництво, а також особливості правового регулювання договірних відносин між сторонами зазначених договорів є недостатньо дослідженим у теоретичному плані.